

QUAESTIO PRIMA

De veritate

1. *Quid est veritas.*
2. *Utrum veritas principalius inveniatur in intellectu quam in rebus.*
3. *Utrum veritas sit tantum in intellectu componente et dividente.*
4. *Utrum sit tantum una veritas qua omnia sunt vera.*
5. *Utrum aliqua alia veritas praeter primam veritatem sit aeterna.*
6. *An veritas creata sit immutabilis.*
7. *Utrum veritas in divinis dicatur essentialiter vel personaliter.*
8. *Utrum omnis veritas alia sit a veritate prima.*
9. *Utrum veritas sit in sensu.*
10. *Utrum res aliqua sit falsa.*
11. *Utrum falsitas sit in sensibus.*
12. *Utrum falsitas sit in intellectu.*

Articulus primus

42ra

Quaestio est de veritate. Et primo quaeritur quid est veritas? Videtur autem quod verum sit omnino idem quod ens: Augustinus in libro Soliloquiorum dicit quod
5 « verum est id quod est »; sed id quod est nihil

est nisi ens; ergo verum significat omnino idem quod ens.

2. Respondens dicebat quod sunt idem secundum supposita, sed ratione differunt. — Contra, ratio cuiuslibet rei est id quod significatur per suam diffinitionem; sed id quod est assignatur ab Augustino ut diffinitio veri, quibusdam aliis diffinitionibus reprobatis; cum ergo secundum id quod est convenient verum et ens, videtur quod sint idem ratione.

3. Praeterea, quaecumque differunt ratione ita se habent quod unum illorum potest intelligi sine altero: unde Boetius in libro De hebdomadibus dicit quod potest intelligi Deus esse si separetur per intellectum paulisper bonitas eius; ens autem nullo modo potest intelligi si separetur verum quia per hoc intelligitur quod verum est; ergo verum et ens non differunt ratione.

4. Praeterea, si verum non est idem quod ens oportet quod sit entis dispositio; sed non potest esse entis dispositio: non enim est dispositio totaliter corrumpens, alias sequeretur 'est verum, ergo est non ens', sicut sequitur 'est homo mortuus, ergo non est homo'; similiter non est dispositio diminuens, alias non sequeretur 'est verum, ergo est', sicut non sequitur 'est albus dentes, ergo est albus'; similiter non est dispositio contrahens vel specificans,

Testes B (A) P T E V^s Φ (Φ = α β γ δ; Σ = α γ δ; δ = δ¹ δ²) 2 veritas] et quid est verum add. T 6 verum] nichil add. E nichil aliud add. V^s 6 idem] nisi praem. E ante significat Φ om. V^s 8 quod] verum et ens add. E V^s Φ 9 ratione differunt] differunt secundum rationem Φ 14 convenient] communicet pB P T communiter β 17 illorum] eorum E V^s Φ 18-19 De hebdomadibus...esse om. T 18 hebdomadibus] trinitate P 20 separetur] separaretur B γ paulisper] om. V^s ante per intellectum Φ (-δ) 27 entis] post dispositio P E V^s eius post dispositio Φ (-δ) om. δ¹ (def. δ²) non enim] nisi autem pB P 29 est] post non pT V^s del. sT est² om. B 33 dentes] dente P T E β dentem V^s Σ 34 specificans] ens add. E V^s Φ

1 Parall.: I Pars q. 16 a. 3; Super Sent. I d. 19 q. 5 a. 1. 2 Videtur...: idem fere argumentum invenies in Summa fr. Alexandri I pars n. 88 (p. 139). 4 II c. 5 (PL 32, 889). Hanc auctoritatem ad verbum iam proferunt Philippus Cancellarius Summa de bono (ms. Vat. lat. 7669, f. 1^v) et Summa fr. Alexandri I pars n. 88 (p. 139). 8 sunt idem...differunt: eandem distinctionem proferunt Philippus Cancellarius Summa de bono (ms. Vat. lat. 7669, f. 2^v) et Albertus De bono I q. 1 a. 8 (ed. Col. XXVIII p. 15). 10 ratio...diffinitionem: Arist. Metaph. IV 16 (1012 a 23) ut refert Thomas infra q. 2 a. 1 341, cf. Petrus Hispan. Summulae logicales tr. 5 n. 1. 12 Hic supra 4. 19 Ed. Peiper, p. 171,85. 25 Praeterea...: de parallogismis in hoc argumento allegatis cf. Petrus Hispan. Summulae logicales tr. 7 n. 47. 33 'est albus...albus': exemplum Arist. De soph. elench. cap. 5 (167 a 8 et 11).

35 quia sic non converteretur cum ente. Ergo verum et ens omnino sunt idem.

5. Praeterea, illa quorum est una dispositio sunt eadem; sed veri et entis est eadem dispositio; ergo sunt eadem. Dicitur enim in II Metaphysicae « Dispositio rei in esse est sicut sua dispositio in veritate »; ergo verum et ens sunt omnino idem.

6. Praeterea, quaecumque non sunt idem aliquo modo differunt; sed verum et ens nullo modo differunt, quia non differunt per essentiam cum omne ens per essentiam suam sit verum, nec differunt per aliquas differentias quia oporteret quod in aliquo communi genere convenirent; ergo sunt omnino idem.

7. Item, si non sunt omnino idem oportet quod verum aliquid super ens addat; sed nihil addit verum super ens cum sit etiam in plus quam ens. Quod patet per Philosophum in IV Metaphysicae, ubi dicit quod verum diffinientes dicimus, ' quod dicimus esse quod est aut non esse quod non est ', et sic verum includit ens et non ens; ergo verum non addit aliquid super ens, et sic videtur omnino idem esse verum quod ens.

60 SED CONTRA, ' nugatio est eiusdem inutilis repetitio '; si ergo verum esset idem quod ens, esset nugatio dum dicitur ens verum, quod falsum est; ergo non sunt idem.

2. Item, ens et bonum convertuntur; sed verum non convertitur cum bono: aliquod est enim verum quod non est bonum, sicut aliquem

fornicari; ergo nec verum cum ente convertitur, et ita non sunt idem.

3. Praeterea, secundum Boetium in libro De hebdomadibus in omnibus creaturis « diversum est esse et quod est »; sed verum significat esse rei; ergo verum est diversum a quod est in creatis. Sed quod est est idem quod ens; ergo verum in creaturis est diversum ab ente.

4. Praeterea, quaecumque se habent ut prius et posterius oportet esse diversa; sed verum et ens modo praedicto se habent quia, ut in libro De causis dicitur, « prima rerum creaturarum est esse », et commentator in eodem libro dicit quod omnia alia dicuntur per informationem de ente, et sic ente posteriora sunt; ergo verum et ens sunt diversa.

5. Praeterea, quae communiter dicuntur de causa et causatis, magis sunt unum in causa quam in causatis et praecipue in Deo quam in creaturis. Sed in Deo ista quatuor ens, unum, verum et bonum hoc modo appropriantur ut ens ad essentiam pertineat, unum ad personam Patris, verum ad personam Filii, bonum ad personam Spiritus Sancti; personae autem divinae non solum ratione sed etiam re distinguuntur, unde de invicem non praedicantur; ergo multo fortius in creaturis praedicta quatuor debent amplius quam ratione differre.

RESPONSIO. Dicendum quod sicut in demonstrabilibus oportet fieri reductionem in aliqua principia per se intellectui nota ita investigando quid est unumquodque, alias utrobi-

45 quia non differunt *hom. om.* P 46 essentiam suam] *inv.* T γ essentiam V^s 47 nec] *re add.* B P E, *et delevisimus* etiam *add.* V^s Φ 47 aliquas] alias V^s Φ 48 oporteret] *om.* T oportet pE V^s quod in] quod pB P V^s *om.* T 53 in *om.* P T V^s α δ 54 ubi...quod] ubi dicitur quod E ubi dicit V^s dicentem Φ 55 quod dicimus] cum dicimus T *om.* E Φ quod V^s 58-59 et sic...quod ens *om.* B γ 58 esse] *ante* omnino Φ (-γ) *def.* B γ 59 verum] *ante* omnino V^s *om.* Φ (-γ) *def.* B γ 60 Sed contra] In contrarium T contra V^s eiusdem (*cf. apparatus fontium*) post inutilis P T E V^s β post repetitio γ *om.* α δ 62 dum] *om.* V^s cum T E Φ ens] esse P est *add.* V^s Φ (-δ) verum est *add.* δ 64 Item] praeterea T Φ 65 aliquod] aliqui pT aliquid E V^s Φ (-γ) 65 est enim *inv.* T E V^s Φ 66 aliquem] illum pE V^s istum α δ istum *add.* γ 68 et...idem *om.* Σ 69 Praeterea] Item E V^s secundum Boetium] boetius Φ 70 in...creaturis *om.* pB P T γ 71 significat] sequitur E V^s Σ 72 rei] rerum Φ est diversum (*cf. lin. 74*) *inv.* P T E Φ quod *scrips. cum* T δ] quo B P E V^s Φ (-δ) 73 creatis] -turis E V^s Φ 77 modo...habent] sunt huiusmodi Φ 78 dicitur *ante* in libro P Φ creaturarum *scrips. cum* P sT] -turarum B pT E V^s Φ 79 et *scrips. cum* E V^s Φ] cum B P T (*cf. nota ad dicit⁹⁰*) commentator] commentor pB commentum P T V^s 79 in] super E Φ eodem libro] eundem librum Φ dicit] dicat pB P T post commentator E dicitur V^s *om.* Φ 80 quod *om.* Φ 81 sunt *ante* ente P T E V^s Φ 83 Praeterea] ea *add.* P E Σ 84 unum *om.* B 87 hoc modo] ita T sic Φ 92 de] se *add.* T se E ad Φ *om.* V^s 95 Responsio] Solutio T 97 principia] prima *praem.* E V^s 98 quid] *om.* T quod V^s Φ

40 Cap. 1 (993 b 30) sec. transl. *Novae Metaph.* (ed. Averroes VIII, 29 M). 54 *Metaph.* IV 16 (1011 b 25). 60 'nugatio...': Guill. de Shyresw. *Introductiones in logicam* (ed. Grabmann, Sitzungsber. d. Bayer. Akad. der Wiss. Philos. hist. Abt. 1937, Heft 10, München 1937, p. 86, 24), cf. Arist. *Topic.* V c. 2 (130 a 34) et *De soph. elench.* cap. 3 (165 b 15). 64 ens et bonum convertuntur: cf. Arist. *Ethic.* I 6 (1096 a 23). 65 aliquod...fornicari: eandem sententiam invenies apud Philippum Cancellarium *Summa de bono* (ms. Vat. lat. 7669, f. 2vb). 70 Ed. Peiper, p. 169, 26. 78 Prop. 4. 79 Comm. 18 (17). 95 in demonstrabilibus...rerum: cf. Arist. *Anal. post.* I 35 (84 a 8 sqq.).

que in infinitum iretur, et sic periret omnino
 100 scientia et cognitio rerum; illud autem quod
 primo intellectus concipit quasi notissimum et
 in quod conceptiones omnes resolvit est ens,
 ut Avicenna dicit in principio suae Metaphy-
 105 sicae; unde oportet quod omnes aliae concep-
 tiones intellectus accipiantur ex additione ad ens.
 Sed enti non possunt addi aliqua quasi extranea
 per modum quo differentia additur generi vel
 accidens subiecto, quia quaelibet natura est
 essentialiter ens, unde probat etiam Philoso-
 110 phus in III Metaphysicae quod ens non potest
 esse genus; sed secundum hoc aliqua dicuntur
 addere super ens in quantum exprimunt mo-
 dum ipsius entis qui nomine entis non expri-
 mitur, quod dupliciter contingit. Uno modo ut
 115 modus expressus sit aliquis specialis modus
 entis; sunt enim diversi gradus entitatis secun-
 dum quos accipiuntur diversi modi essendi et
 iuxta hos modos accipiuntur diversa rerum ge-
 42^b nera: substantia enim non addit super ens
 120 aliquam differentiam quae designet aliquam na-
 turam superadditam enti sed nomine substan-
 tia exprimitur specialis quidam modus essendi,
 scilicet per se ens, et ita est in aliis generibus.
 Alio modo ita quod modus expressus sit
 125 modus generalis consequens omne ens, et hic
 modus dupliciter accipi potest: uno modo se-
 cundum quod consequitur unumquodque ens
 in se, alio modo secundum quod consequitur
 unum ens in ordine ad aliud. Si primo modo,
 130 hoc est dupliciter quia vel exprimitur in ente
 aliquid affirmative vel negative; non autem
 invenitur aliquid affirmative dictum absolute

quod possit accipi in omni ente nisi essentia
 eius secundum quam esse dicitur, et sic impo-
 nitur hoc nomen res, quod in hoc differt ab
 135 ente, secundum Avicennam in principio Meta-
 physicae, quod ens sumitur ab actu essendi
 sed nomen rei exprimit quiditatem vel essen-
 tiam entis; negatio autem consequens omne ens
 absolute est indivisio, et hanc exprimit hoc no-
 140 men unum: nihil aliud enim est unum quam
 ens indivisum. Si autem modus entis accipia-
 tur secundo modo, scilicet secundum ordinem
 unius ad alterum, hoc potest esse dupliciter.
 Uno modo secundum divisionem unius ab al-
 145 tero et hoc exprimit hoc nomen aliquid: dici-
 tur enim aliquid quasi aliud quid, unde sicut
 ens dicitur unum in quantum est indivisum
 in se ita dicitur aliquid in quantum est ab
 aliis divisum. Alio modo secundum conven-
 150 nientiam unius entis ad aliud, et hoc quidem
 non potest esse nisi accipiat aliquid quod
 natum sit convenire cum omni ente; hoc autem
 est anima, quae « quodam modo est omnia »,
 ut dicitur in III De anima: in anima autem est
 155 vis cognitiva et appetitiva; convenientiam ergo
 entis ad appetitum exprimit hoc nomen bonum,
 unde in principio Ethicorum dicitur quod « bo-
 num est quod omnia appetunt », convenien-
 tiam vero entis ad intellectum exprimit hoc no-
 160 men verum.

Omnis autem cognitio perficitur per assimi-
 lationem cognoscentis ad rem cognitam, ita
 quod assimilatio dicta est causa cognitionis,
 sicut visus per hoc quod disponitur secundum
 165 speciem coloris cognoscit colorem: prima ergo

101 primo] *post* intellectus T V⁵ prius E 102 quod] quo Φ 103 suae Metaphysicae *inv.* Φ 106 possunt] potest
 E V⁵ Φ 106 extranea] natura *add.* V⁵ Φ (-δ) extrinseca natura E extraneum nec δ 108 est essentialiter *inv.* P T E V⁵ Φ
 109 probat etiam *inv.* E V⁵ Φ 112 super] supra Φ 113 qui] quod Φ entis] ipsius *praem.* Φ 119 super] supra Φ
 120 designet] significet Φ 122 specialis quidam *inv.* Φ 125 generalis] generaliter E V⁵ Φ 129 unum *scrips. cum* E β] unde
potius B omne P unumquodque T V⁵ Σ 130 hoc est] adhuc T hoc V⁵ Φ vel] *ante* quia P γ *om. α δ* 131 autem] *om.*
 T enim E 135 quod] quia T V⁵ 138 nomen] nomine B 139 autem] *que est add.* Φ 141 aliud] *post* enim P V⁵ *post*
 est T E Φ 144 unius] ab altero vel (*cf. nota insequens*) *add.* γ 145 ab altero] vel ad alterum *add.* B P T sE β, *et delevimus*
 ad alterum pE V⁵ Σ 155 ut] sicut Φ 156 appetitiva] scilicet *add.* pB P secundum *add.* β 158 quod *om.* P T sE V⁵ Φ
 (*def. pE*)

104 *Metaph.* I c. 6 (f. 72rb A). 110 *Metaph.* III 8 (998 b 22). 123 scilicet per se ens: cf. Arist. *Metaph.* V 19 (1022 a
 35) et *Anal. post.* I 10 (73 b 5 sqq.). 137 *Metaph.* I c. 6 (f. 72va C). 141 nihil...indivisum: Arist. *Metaph.* X 4 (1054 a 23)
 ut refert Thomas *Super Boet. De Trin.* q. 4 a. 1 sed c. 3. 147 aliquid...quid: cf. Huguccio *Liber derivationum* s. v. alius: 'et
 alius componitur cum quis et fit aliquis aliqua aliquod' (ms. Paris B. N. lat. 7625 A, f. 7rb). 155 Cap. 8 (431 b 21) sec. transl.
 veterem (ed. Alonso, p. 351,5). 158 *Ethic.* I c. 1 (1094 a 3) sec. transl. Lincolnensis (ms. Vat. lat. 2171, ff. 1vb-2ra). 162 Om-
 nis...cognitam: hanc propositionem Philosophis tribuit communiter Thomas e. g. *Super Sent.* I d. 34 q. 3 a. 1 arg. 4, ibid. d. 35 a. 1
 arg. 4. Fortasse respiciuntur sive Arist. *Ethic.* VI 1 (1139 a 10) sive Isaac *Liber de Definicionibus* (ed. Muckle, pp. 303 et 330).
 Cf. tamen ipse Thomas *Super Boet. De Trin.* q. 5 a. 3 (inter lituras, ed. Decker, p. 231) ubi expresse habetur 'Unde dicit Algazel
 quod scientia est assimilatio scientis ad rem scitam, et Philosophus in XI Metaphysicae quod intellectus intelligit secundum tran-
 sumptionem intelligibilis'. Cf. Algazel *Metaph.* p. I tr. 3 sent. 2 (ed. Muckle, p. 64), Arist. *Metaph.* XII 8 (1072 b 20).

comparatio entis ad intellectum est ut ens intel-
lectui concordet, quae quidem concordia adae-
quatio intellectus et rei dicitur, et in hoc for-
maliter ratio veri perficitur. Hoc est ergo quod
170 addit verum super ens, scilicet conformitatem
sive adaequationem rei et intellectus, ad quam
conformitatem, ut dictum est, sequitur cogni-
tio rei: sic ergo entitas rei praecedit rationem
175 veritatis sed cognitio est quidam veritatis effec-
tus. Secundum hoc ergo veritas sive verum
tripliciter invenitur diffiniri. Uno modo se-
cundum illud quod praecedit rationem veri-
tatis et in quo verum fundatur, et sic Augusti-
180 nus diffinit in libro Soliloquiorum « Verum est
id quod est », et Avicenna in sua Metaphysica
« Veritas cuiusque rei est proprietas sui esse
quod stabilitum est ei », et quidam sic « Verum
est indivisio esse et quod est ». Alio modo dif-
185 finitur secundum id in quo formaliter ratio veri
perficitur, et sic dicit Ysaac quod « Veritas est
adaequatio rei et intellectus », et Anselmus in
libro De veritate « Veritas est rectitudo sola
mente perceptibilis », — rectitudo enim ista
190 secundum adaequationem quandam dicitur —;
et Philosophus dicit IV Metaphysicae quod
diffinientes verum dicimus 'cum dicitur esse
quod est aut non esse quod non est'. Tertio
modo diffinitur verum secundum effectum con-

sequentem, et sic dicit Hilarius quod « Verum 195
est declarativum et manifestativum esse », et
Augustinus in libro De vera religione « Veritas
est qua ostenditur id quod est », et in eodem
libro « Veritas est secundum quam de inferio-
200 ribus iudicamus ».

1. Ad primum ergo dicendum quod dif-
finitio illa Augustini datur de veritate secundum
quod habet fundamentum in re et non secun-
dum id quod ratio veri completur in adaequa-
tione rei ad intellectum. — Vel dicendum quod 205
cum dicitur verum est id quod est, li est non
accipitur ibi secundum quod significat actum
essendi sed secundum quod est nota intellectus
componentis, prout scilicet affirmationem pro-
positionis significat, ut sit sensus: verum est 210
id quod est, id est cum dicitur esse de aliquo
quod est, ut sic in idem redeat diffinitio Augu-
stini cum diffinitione Philosophi supra inducta.

2. Ad secundum patet solutio ex dictis.

3. Ad tertium dicendum quod aliquid intel-
ligi sine altero potest accipi dupliciter. Uno 215
modo quod intelligatur aliquid altero non intel-
lecto, et sic ea quae ratione differunt ita se
habent quod unum sine altero intelligi potest.
Alio modo potest accipi aliquid intelligi sine 220
altero, quod intelligitur eo non existente, et

169 intellectus et rei (cf. *Cont. Gent.* I 59, *litt. autographae*) rei et intellectus T V^s Φ 171 super] supra Φ 175 sed...veri-
tatis¹⁷⁸ *hom. om.* pB 177 tripliciter *ante* veritas P T sV^s Φ (*def.* pB) invenitur *post* diffiniri P T V^s Φ (*def.* pB) diffi-
niri] diffinitum P T differri Φ (*def.* pB) 178 illud] *om.* P T β id E V^s δ quod id α γ (*def.* pB) 181 sua Metaphysica]
secundo metaphysice Φ (-γ) 182 cuiusque] cuiuslibet Φ 183 quod] quo pB P que T stabilitum] stabilit pB P T est] esse
pB P T *om.* β 183 ei] rei pB 184 et] eius *add.* sE Φ 185 in quo] quod Φ 186 perficitur] perficit Φ 189 enim] *om.* P
quoniam T 191 et] quia Φ dicit *post* Metaphysicae T V^s Φ IV] in *praem.* E V^s Φ 192 dicimus] dicens pB cum
dicitur] cum dicimus pB β γ *om.* E V^s 193 Tertio] et *praem.* Φ (-δ) autem *add.* T 196 declarativum et manifestativum
inv. Φ 199 libro *om.* Φ 202 veritate] vero E V^s Φ 203 quod] id quod E V^s Φ (-δ) 204 id *om.* P T ratio veri
inv. Φ 204 completur] complectitur Φ (-α) complectit α 210 significat *ante* scilicet²⁰⁹ P T E V^s Φ 211 esse *om.* pB P T β
216 accipi (cf. *lin.* 220)] *om.* B *post* dupliciter V^s δ¹ 217 modo] ita *add.* V^s Φ intelligatur aliquid] *inv.* T E Φ unum intel-
ligatur V^s 218-219 et sic...potest *om.* pB P T β

169 dicitur: Isaac ut refert Thomas, vide infra lin. 186 in nota. 180 II c. 5 (PL 32, 889), vide supra lin. 4 in nota.
181 *Metaph.* VIII c. 6 (f. 100ra A). 183 quidam: cf. Philippus Cancellarius *Summa de bono* 'trahitur et ista a metaphysicis veritas
est indivisio esse et eius quod est' (ms. Vat. lat. 7669, f. 1vb), Albertus *De bono* I q. 1 a. 8 arg. 1 (ed. Col. XXVIII p. 15) fortasse
respicens dictum locum notat 'dicitur quod trahitur a metaphysicis sed non perspicue invenitur in libro'; in *Summa Alberti* I tr. 6
q. 25 m. 2 eadem diffinitio Avicennae ascribitur. Thomas *Super Sent.* I d. 19 q. 5 a. 1 eam magistralem appellat quia ponitur a Ma-
gistris, cf. e. g. *Summa fr. Alexandri* I pars n. 89 (p. 142). 186 Diffinitionem istam philosopho Iudaeo Isaac perperam ascribit
Thomas cum aliis Scholasticis. Cf. Muckle, *Isaac Israeli's Definition of Truth*, in AHDLM 8 (1933) pp. 5-8; rectius colligitur ex
Avicennae *Metaph.* I c. 9 (f. 74ra A) ut expresse dicunt Guill. Alvern. *De universo* I 3 c. 26 (ed. Opera omnia, Parisiis 1674, p. 795)
et Albertus *Super Sent.* I d. 46 a. 11. 188 Cap. 11 (PL 158, 480 A). 191 *Metaph.* IV 16 (1011 b 25). 195 *De Trin.* V 3
(PL 10, 131 C), verbatim habetur apud Philippum Cancellarium *Summa de bono* (ms. Vat. lat. 7669, f. 1vb) et in *Summa fr. Alexan-*
dri I pars n. 89 (p. 142). 197 Cap. 36 (PL 34, 151), verbotenus invenitur in *Summa fr. Alexandri* I pars n. 88 (p. 139).
199 Cap. 31 (PL 34, 147), ad verbum habetur in *Summa fr. Alexandri* I c. 206 li: de usu huius articuli qui ex lingua gallica
in latinam introductus est, vide A. Landgraf, *Die Sprache der Frühscholastischen Theologie*, in *Dogmengeschichte der Frühscholastik*, Er-
ster Teil Band I, Regensburg 1952, pp. 20-29, vide etiam Alan. de Insulis *Regulae de sacra theologia* 25 (PL 210, 633 B); li est...
componentis: Arist. *Metaph.* V 9 (1017 a 22 et 31) ut refert Thomas *Super Sent.* III d. 6 q. 2 a. 2. 208 intellectus compo-
nentis: cf. Arist. *De anima* III 11 (430 a 27).

sic ens non potest intelligi sine vero, quia ens non potest intelligi sine hoc quod concordet vel adaequetur intellectui; sed non tamen oportet ut quicumque intelligit rationem entis intelligat veri rationem, sicut nec quicumque intelligit ens intelligit intellectum agentem, et tamen sine intellectu agente nihil intelligi potest.

4. Ad quartum dicendum quod verum est dispositio entis non quasi addens aliquam naturam nec quasi exprimens aliquem specialem modum entis sed aliquid quod generaliter invenitur in omni ente, quod tamen nomine entis non exprimitur; unde non oportet quod sit dispositio vel corrumpens vel diminuens vel in partem contrahens.

5. Ad quintum dicendum quod dispositio non accipitur ibi secundum quod est in genere qualitatis sed secundum quod importat quendam ordinem: cum enim illa quae sunt causa aliorum essendi sint maxime entia et illa quae sunt causa¹ veritatis sint maxime vera, concludit Philosophus quod idem est ordo alicui rei in esse et veritate, ita scilicet quod ubi invenitur quod est maxime ens, est maxime verum. Unde nec hoc ideo est quia ens et verum ratione sunt idem sed quia secundum hoc quod aliquid habet de entitate secundum hoc est natum adaequari intellectui, et sic ratio veri sequitur rationem entis.

6. Ad sextum dicendum quod verum et ens differunt ratione per hoc quod aliquid est in ratione veri quod non est in ratione entis, non autem ita quod aliquid sit in ratione entis quod non sit in ratione veri; unde nec per essentiam differunt nec differentiis oppositis ab invicem distinguuntur.

7. Ad septimum dicendum quod verum non est in plus quam ens: ens enim aliquo modo acceptum dicitur de non ente secundum quod

non ens est apprehensum ab intellectu, unde in IV Metaphysicae dicit Philosophus quod negatio vel privatio entis uno modo dicitur ens, unde Avicenna etiam dicit in principio suae Metaphysicae quod non potest formari enuntiatio nisi de ente quia oportet illud de quo propositio formatur esse apprehensum ab intellectu. Ex quo patet quod omne verum est aliquo modo ens.

1. Ad primum vero eorum quae contra obiciuntur dicendum quod ideo non est nugatio cum dicitur 'ens, verum' quia aliquid exprimitur nomine veri quod non exprimitur nomine entis, non propter hoc quod re differant.

2. Ad secundum dicendum quod quamvis istum fornicari sit malum, tamen secundum quod aliquid habet de entitate natum est hoc conformari intellectui et secundum hoc consequitur ibi ratio veri, et ita patet quod nec verum excedit nec exceditur ab ente.

3. Ad tertium dicendum quod cum dicitur 'diversum est esse et quod est' distinguitur actus essendi ab eo cui ille actus convenit; nomen autem entis ab actu essendi sumitur, non ab eo cui convenit actus essendi, et ideo ratio non sequitur.

4. Ad quartum dicendum quod secundum hoc verum est posterius ente quod ratio veri differt ab entis ratione modo praedicto.

5. Ad quintum dicendum quod ratio illa deficit in tribus: primo quia quamvis personae divinae re distinguantur, appropriata tamen personis non differunt re sed tantum ratione; secundo quia etsi personae realiter ad invicem distinguantur non tamen realiter ab essentia distinguuntur, unde nec verum, quod appropriatur personae Filii, ab ente, quod se tenet ex parte essentiae; tertio quia etsi ens, unum,

224 non tamen *inv.* E V⁵ Φ 225 ut] quod P T E V⁵ Φ 226 veri rationem *inv.* P T E V⁵ Φ 228 nihil] universalis β homo *praem.* E V⁵ α δ 228 intelligi potest] *inv.* T intelligere potest E V⁵ potest agere α δ 235 vel¹ *om.* T E 241 sint] sunt P Φ *post* maxime V⁵ 242 veritatis] aliorum *add.* E V⁵ Σ sint] sunt B P Φ 243 alicui] alicuius E V⁵ Φ 246 Unde (cf. *lin.* 255) *solus* B] *om. cet.* 246 hoc *om.* Φ (-γ) ideo est *inv.* Φ 247 sunt] sint T E secundum] ex Φ 248 est natum *inv.* E Φ 249 adaequari *om.* Φ 250 sequitur] sequetur B sequeretur P 254 sit] fit B 255 unde *om.* Φ 261 ens est *inv.* pP E 264 etiam (*forsitan del.* A)] *ante* Avicenna E Φ et *ante* Avicenna V⁵ 277 quod] hoc *praem.* V⁵ Φ quia E aliquid habet *inv.* T E V⁵ Φ (-δ) 279 nec] non Φ *post* verum P T E V⁵ 280 verum] *om.* Φ (-γ) *post* quod²⁷⁹ γ 283 cui] cuius pB pE 283 ille actus *inv.* E V⁵ Φ nomen] ratio Φ 284 non] tamen *add.* pB autem *add.* T 291 quia *om.* pB T quamvis] tres *add.* E tres ille *add.* Φ 292 divinae] tres *add.* V⁵ personis] persone Φ 294 secundo] modo *add.* Φ (-δ) 294 ad] ab T V⁵ Φ 295 distinguantur] -guuntur T δ¹ -guerentur Φ (-δ) essentia] esse Φ 297 ente] esse sE Φ (-γ) 298 quia *om.* pB P T unum, verum] *inv.* T Φ (-δ) et verum δ

262 *Metaph.* IV 1 (1003 b 5). 265 *Metaph.* I c. 6 (f. 72va C).

verum et bonum magis uniantur in Deo quam
 300 in rebus creatis, non tamen oportet quod ex
 quo distinguuntur in Deo quod in rebus creatis
 etiam distinguantur realiter: hoc enim contin-
 git de illis quae non habent ex ratione sua quod
 305 sint unum secundum rem, sicut sapientia et
 potentia, quae cum in Deo sint unum secun-
 dum rem, in creaturis realiter distinguuntur;
 sed ens, unum, verum et bonum secundum ra-
 tionem suam habent quod sint unum secun-
 dum rem, unde ubicumque inveniantur, rea-
 310 liter unum sunt, quamvis sit perfectior unitas
 illius rei secundum quam uniuntur in Deo
 quam illius rei secundum quam uniuntur in
 creaturis.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum veritas principa-
 lius inveniatur in intellectu quam in re-
 bus. Et videtur quod non: verum enim, ut
 dictum est, convertitur cum ente; sed ens prin-
 5 cipaliter invenitur in rebus quam apud animam;
 ergo et verum.

2. Praeterea, res sunt in anima non per
 essentiam sed per suam speciem, ut dicit Philo-
 sophus in III De anima; si ergo veritas princi-
 10 paliter in anima invenitur, non erit essentia rei
 sed similitudo et species eius, et verum erit
 species entis extra animam existentis. Sed spe-
 cies rei existens in anima non praedicatur de
 re quae est extra animam, sicut nec cum ipsa
 15 convertitur: converti enim est conversim prae-

dicari; ergo nec verum convertetur cum ente,
 quod est falsum.

3. Praeterea, omne quod est in aliquo con-
 sequitur id in quo est; si ergo veritas principa-
 liter est in anima, tunc iudicium de veritate 20
 erit secundum aestimationem animae, et ita
 redibit antiquorum philosophorum error qui
 dicebant omne quod quis opinatur in intel-
 lectu esse verum et duo contradictoria simul
 esse vera, quod est absurdum. 25

4. Praeterea, si veritas est in intellectu
 principaliter, oportet quod aliquid quod ad
 intellectum pertinet in diffinitione veritatis po-
 natur. Sed Augustinus huiusmodi diffinitionem
 reprobatur in libro Soliloquiorum, sicut istam 30
 « Verum est quod ita est ut videtur », quia se-
 cundum hoc non esset verum quod non vide-
 retur, quod patet esse falsum de occultissimis
 lapillis qui sunt in visceribus terrae; et simi-
 liter reprobatur et improbat istam « Verum est 35
 quod ita est ut cognito¹ri videtur, si velit et
 possit cognoscere », quia secundum hoc non
 esset aliquid verum nisi cognitor vellet et pos-
 set cognoscere; et eadem ratio esset de qui-
 buscumque aliis diffinitionibus in quibus ali-
 quid ad intellectum pertinens poneretur: ergo
 veritas non est principaliter in intellectu. 40

CONTRA, Philosophus VI Metaphysicae « Non
 est falsum et verum in rebus sed in mente ».

2. Praeterea, « veritas est adaequatio rei et
 intellectus »; sed haec adaequatio non potest
 esse nisi in intellectu; ergo nec veritas est nisi
 in intellectu. 45

300-301 rebus...Deo quod om. pB 301 distinguuntur] ante quod in P T V⁵ Φ ratione praem. E (def. pB) Deo] ratione
 add. V⁵ Σ (def. pB) 302 etiam] ante et post creatis T ante realiter V⁵ Σ om. β tamen ante realiter E 307 et om. B V⁵
 307 rationem suam] inv. P E V⁵ Φ sua ratione T 310 perfectior] profector B ante sit T 311 rei] om. pB ante illius
 (coactus loco) A ita γ 311 Deo...uniuntur in hom. om. P 313 creaturis: postea deficit V⁵
 7 per] suam add. E Φ 8 dicit Philosophus] dicit T dicitur E Φ 10 non] veritas praem. E Φ 11 erit] circa pB P T
 β γ 12 extra] circa P T β 13 de re quae est] om. pB de pP de re sP T de re que γ 14 sicut] ergo pB P T β γ cum
 om. pB 15 converti...praedicari om. T E α δ 16 convertetur] -teretur pB P -titur Φ 21 erit] est Σ ita om. pB P T β γ
 24 et] etiam P T γ 26 in trans. ad lin. om. B 27 principaliter] post veritas T E Σ post est β 28 pertinet] pertineat P T
 perveniat α 29 diffinitionem] -nitiones E Φ 31 est¹ repet. B 32 videretur] videtur T E Φ 35 reprobatur et om. T E α δ
 38 cognitor vellet] inv. B cognitio vellet Φ (-δ¹) 44 falsum et verum (cum Aristotele) solus B] verum et falsum cet

1 Parall.: *Super Periherm.* I lect. 3; *Super Metaph.* VI lect. 4. 4 dictum est: supra a. 1. 9 *De anima* III 13 (431 b 28).
 18 omne...in quo est: eadem sententia licet diversis sub formis diversis auctoribus ascribitur e. g.: *Liber de causis* ut infra q. 24
 a. 8 arg. 6 [cf. comm. 10 (9) et 12 (11)], Dionysio simul cum *Liber de causis* in scripto *Super Sent. II* d. 17 q. 2 a. 1 arg. 3 [cf. Dio-
 nys. *De div. nom.* cap. 4 § 1 (PG 3, 693 B; Dion. 146) et *De cael. hier.* cap. 12 § 2 (PG 3, 293 A; Dion. 937)], Boetio ut infra q.
 2 a. 5 168 [cf. Boetius *De consol.* V pr. 4 (PL 63, 848 C)]. 22 antiquorum philosophorum error: Parmenides, Anaxagoras, Em-
 pedocles, Democritus et Protagoras sec. Arist. ut refert Thomas *Super Anal. post.* I lect. 44 [cf. Arist. *Metaph.* IV 9 et 12 (1009 a 6 et
 b 12)]. 26 Praeterea...: idem fere argumentum invenitur in *Summa fr. Alexandri* I pars n. 89, arg. 1 et II (p. 141). 30 II c.
 5 (PL 32, 888), ad verbum depromptum ex *Summa fr. Alexandri* I pars n. 89 (p. 141). 35 reprobatur et improbat istam: August.
 hic supra. 43 Cap. 4 (1027 b 25) sec. transl. mediam (ed. Geyer, p. 313,74). 45 « veritas...: vide supra a. 1 186 in nota.

QUAESTIO VICESIMA PRIMA

De bono

1. *Utrum bonum aliquid addat super ens.*
2. *Utrum ens et bonum convertantur secundum supposita.*
3. *Utrum bonum secundum rationem sit prius quam verum.*
4. *Utrum omnia sint bona bonitate prima.*
5. *Utrum bonum creatum sit bonum per suam essentiam.*
6. *Utrum bonum creatum consistat in modo, specie et ordine sicut Augustinus dicit.*

Articulus primus

Quaestio est de bono. Et primo quaeritur utrum bonum aliquid addat super ens. Et videtur quod sic: unumquodque enim est ens per essentiam suam; creatura autem non est bona per essentiam sed per participationem; ergo bonum addit aliquid secundum rem super ens.

2. Praeterea, cum bonum in ratione sua includat ens et tamen bonum secundum rationem distinguatur ab ente, oportet quod ratio boni addat supra rationem entis; sed non potest dici quod addat super ens aliquam negationem, sicut unum quod addit super ens indivisionem, quia tota ratio boni in positione consistit; ergo aliquid positive addit bonum super ens, et ita videtur quod aliquid realiter addat.

3. Sed dicebat quod addit respectum ad finem. — Sed contra, secundum hoc enim bonum nihil aliud esset quam ens relatum; sed ens relatum concernit determinatum genus entis quod est ad aliquid; ergo bonum est in aliquo uno praedicamento determinato: quod est contra Philosophum in I Ethicorum ubi ponit bonum in omnibus generibus.

4. Praeterea, ut potest accipi ex dictis Dionysii in iv cap. De divinis nominibus, bonum est diffusivum sui et esse, ergo per hoc est aliquid bonum per quod est diffusivum; sed diffundere importat actionem quandam; actio autem ab essentia procedit mediante virtute; ergo aliquid dicitur esse bonum ratione virtutis superadditae ad essentiam: et sic bonum addit aliquid realiter super ens.

5. Praeterea, quanto magis receditur ab uno primo simplici tanto maior in rebus differentia invenitur; sed ens et bonum in Deo sunt unum re et distinguuntur ratione; ergo in creaturis distinguuntur plus quam ratione et ita distinguuntur re cum supra distinctionem rationis non sit nisi distinctio rei.

6. Praeterea, accidentalia realiter addunt supra essentiam rei; sed bonitas est rei creatae accidentalis, alias non posset bonitatem amittere; ergo bonum addit aliquid realiter super ens.

7. Praeterea, omne illud quod dicitur per informationem alicuius addit aliquid realiter

A 4 creatura...non] no (o imp.) praem. pA 9 ens] idem mac. praem. pA 23 bonum] divisio praem. pA 28 per quod] q praem. pA 30 procedit] p imp. add. pA 37 creaturis] creatio praem. pA 39 re] p praem. pA 42 rei] er praem. pA 43 ammittere A

Φ 2 aliquid] om. β L M post addat δ 4 suam...essentiam⁵ hom. om. δ² 9 tamen] cum Φ 10 distinguatur...rationem hom. om. δ² 28 diffusivum] sui add. Φ 33 realiter om. Φ (-δ) 39 distinctionem] diffinitionem Φ 40 distinctio] diffinitio Φ (-γ) 43 amittere] antecedere Φ (-δ)

1 Parall.: *Super Sent.* I d. 1 expos. text.; ibid. d. 8 q. 1 a. 3; *De verit.* q. 1 a. 1; *De pot.* q. 9 a. 7 ad 6; *I Pars* q. 5 a. 1. 13 unum...indivisionem: cf. supra q. 1 a. 1 141 in nota. 23 *Ethic.* I 6 (1096 a 19 et 23). 26 § 4 (PG 3, 700 A; Dion. 168) sec. Thomam *I Pars* q. 5 a. 4 arg. 2.

super illud, eo quod nihil informatur se ipso;
sed bonum dicitur per informationem ut dicitur
in commento libri De causis; ergo bonum
addit aliquid supra ens.

8. Praeterea, nihil determinatur se ipso; sed
bonum determinat ens; ergo bonum addit ali-
quid super ens.

9. Sed dicebat quod bonum determinat ens
secundum rationem. — Sed contra, aut illi ra-
tioni respondet aliquid in re aut nihil; si nihil,
sequetur quod ratio illa sit cassa et vana; si
autem aliquid respondet in re, ergo habetur
propositum, quod bonum aliquid realiter addat
super ens.

10. Praeterea, relatio specificatur secundum
id ad quod dicitur; sed bonum dicit relationem
ad determinatum terminum, scilicet ad finem;
ergo bonum dicit specificatam relationem; sed
omne ens specificatum addit aliquid realiter
super ens commune; ergo et bonum realiter ali-
quid addit super ens.

11. Praeterea, sicut bonum et ens conver-
tuntur ita homo et risibile; sed risibile quamvis
convertatur cum homine addit tamen realiter
super hominem, scilicet ipsam hominis proprie-
tatem, quae est de genere accidentium; ergo et
bonum realiter addit super ens.

133° SED CONTRA est quod Augustinus dicit quod
« in quantum Deus bonus est sumus, in quan-
tum vero sumus boni sumus »; ergo videtur quod
bonum non addat aliquid super ens.

2. Praeterea, quaecumque ita se habent quod
unum addit super alterum re vel ratione, unum
eorum potest intelligi sine altero; sed ens non
potest intelligi sine bono; ergo bonum non addit
aliquid super ens nec re nec ratione. Probatio
mediae: plus potest facere Deus quam homo
intelligere; sed non potest Deus facere aliquod
ens quod non sit bonum quia hoc ipso quod est

a bono bonum est, ut patet per Boetium in li-
bro De hebdomadibus; ergo nec intellectus
potest hoc intelligere.

RESPONSIO. Dicendum quod tripliciter po-
test aliquid super alterum addere: uno modo
quod addat aliquam rem quae sit extra essen-
tiam illius rei cui dicitur addi, sicut album addit
aliquid super corpus, quia essentia albedinis
est praeter essentiam corporis. Alio modo dicitur
aliquid addere super alterum per modum
contrahendi et determinandi, sicut homo addit
aliquid super animal, non quidem ita quod sit
in homine aliqua res quae sit penitus extra
essentiam animalis, alias oporteret dicere quod
non totum quod est homo esset animal sed ani-
mal esset pars hominis; sed animal per homi-
nem contrahitur quia id quod determinate et
actualiter continetur in ratione hominis, impli-
cite et quasi potentialiter continetur in ratione
animalis; sicut de ratione hominis est quod ha-
beat animam rationalem, de ratione autem ani-
malis est quod habeat animam, non determi-
nando ad rationalem vel non rationalem; ista
tamen determinatio ratione cuius homo super
animal addere dicitur in aliqua re fundatur. Ter-
tio modo dicitur aliquid addere super alterum
secundum rationem tantum, quando scilicet
aliquid est de ratione unius quod non est de
ratione alterius, quod tamen nihil est in rerum
natura sed in ratione tantum, sive per illud con-
trahatur id cui dicitur addi sive non: caecum
enim addit aliquid super hominem, scilicet
caecitatem, quae non est aliquid ens in natura,
sed rationis tantum ens est comprehendentis
privationes; et per hoc homo contrahitur, non
enim omnis homo caecus est; sed cum dicimus
talpam caecam non fit per hoc additum aliqua
contractio.

Non autem potest esse quod super ens uni-

A 62 relationem *hic transp.* A] *post terminum* pA 69 ita] et *add.* pA 73 super ens: *in appendice col. 133ra* 78 quae-
cumque] *idem ante trans. ad lin. praem.* pA 80 ens *hic* A] bonum pA 81 intelligi] ens *add.* pA (*cf. nota superior*) 84 non] hoc
praem. pA 87 ebdomadibus A 91 essentiam] naturam *praem.* pA 92 addi (*ex addii* pA) *em.* A 97 quod] aliquid
add. pA 107 non determinando] *indetermi praem.* pA 113 non est] es (*s imp.*) *praem.* pA 118 aliquid *clare* A 120 homo
rep. A, et *alterum delevimus* 124 universale aliquid] ad (*d imp., incip.* aliquid) *praem.* pA

Φ 51-53 Praeterea...ens (*scil. arg.* 8) *om.* Φ 62 id] illud Φ dicit] dicitur Φ (*def. 8^a*) relationem *om.* Φ 63 termi-
num] genus Φ 66 et *om.* Φ (*def. 8^a*) 71 hominem *ante* realiter⁷⁰ Φ 82 aliquid *om.* Φ 95 addere] addi Φ 106 autem *om.* Φ

49 Comm. 18 (17). 68 bonum...convertuntur: *cf. supra* q. 1 a. 1 64 in nota. 69 homo et risibile: *cf. supra* q. 1 a. 5 158
in nota. 74 *De doct. christ.* I c. 32 (PL 34, 32) sec. Thomam *I Pars* q. 5 a. 1 sed c. 87 Ed. Peiper, p. 172, 114. 121 ho-
mo...caecam: exempla Arist. *Metaph.* V c. 22 (1022 b 22 sqq.).

125 versale aliquid addat aliquid primo modo, quam-
vis illo modo possit fieri additio super aliquod
ens particulare; nulla enim res naturae est quae
sit extra essentiam entis universalis quamvis
aliqua res sit extra essentiam huius entis. Se-
130 cundo autem modo inveniuntur aliqua addere
super ens quia ens contrahitur per decem gene-
ra, quorum unumquodque addit aliquid su-
per ens, non quidem aliquod accidens vel ali-
quam differentiam quae sit extra essentiam en-
135 tis sed determinatum modum essendi qui fun-
datur in ipsa existentia rei. Sic autem bonum
non addit aliquid super ens, cum bonum divi-
datur aequaliter in decem genera ut ens, ut
patet in I Ethicorum.

140 Et ideo oportet quod vel nihil addat super
ens vel addat aliquid quod sit in ratione tan-
tum; si enim adderet aliquid reale porteret
quod per rationem boni contraheretur ens ad
aliquod speciale genus. Cum autem ens sit id
145 quod primo cadit in conceptione intellectus,
ut Avicenna dicit, oportet quod omne aliud no-
men vel sit synonymum enti, quod de bono dici
non potest cum non nugatorie dicatur ens bo-
num, vel addat aliquid ad minus secundum ra-
150 tionem: et sic oportet quod bonum ex quo non
contrahit ens addat aliquid super ens quod sit
rationis tantum.

Id autem quod est rationis tantum non po-
test esse nisi duplex, scilicet negatio et aliqua
155 relatio. Omnis enim positio absoluta aliquid in
rerum natura existens significat. Sic ergo supra
ens, quod est prima conceptio intellectus, unum
addit id quod est rationis tantum, scilicet ne-
gationem: dicitur enim unum quasi ens indivi-
160 sum; sed verum et bonum positive dicuntur
unde non possunt addere nisi relationem quae
sit rationis tantum. Illa autem relatio, secundum

Philosophum in V Metaphysicae, invenitur esse
rationis tantum secundum quam dicitur referri
id quod non dependet ad id ad quod refertur, 165
sed e converso cum ipsa relatio quaedam depen-
dentia sit, sicut patet in scientia et scibili, sensu
et sensibili: scientia enim dependet a scibili sed
non e converso. Unde relatio qua scientia refer-
tur ad scibile est realis, relatio vero qua scibile 170
refertur ad scientiam est rationis tantum; dicitur
enim scibile relatum secundum Philosophum non
quia ipsum referatur sed quia aliud referatur
ad ipsum. Et ita est in omnibus aliis
quae se habent ut mensura et mensuratum, vel 175
perfectivum et perfectibile. Oportet igitur quod
verum et bonum super intellectum entis ad-
dant respectum perfectivi.

In quolibet autem ente est duo considerare,
scilicet ipsam rationem speciei et esse ipsum 180
quo aliquid subsistit in specie illa. Et sic aliquid
ens potest esse perfectivum dupliciter: uno
modo secundum rationem speciei tantum, et
sic ab ente perficitur intellectus¹ qui percipit
185 rationem entis, nec tamen ens est in eo secun-
dum esse naturale; et ideo hunc modum perfi-
ciendi addit verum super ens: verum enim est
in mente ut Philosophus dicit in VI Metaphy-
sicae, et unumquodque ens in tantum dicitur
verum in quantum est conformatum vel confor- 190
mabile intellectui; et ideo omnes recte diffi-
nientes verum ponunt in eius diffinitione intel-
lectum. Alio modo ens est perfectivum alterius
non solum secundum rationem speciei sed
etiam secundum esse quod habet in rerum na- 195
tura, et per hunc modum est perfectivum bo-
num; bonum enim in rebus est ut Philosophus
dicit in VI Metaphysicae. In quantum autem
unum ens secundum esse suum est perfectivum
alterius et consummativum, habet rationem 200

A 129 entis] vel extra *add.* pA 131 decem] x A 134 entis] *idem mac. praem.* pA 138 ut ens (*ex ute ens pA*) *em.* A
141 ratione] *idem mac. praem.* pA 143 boni *em.* A] *conf.* pA 160 positive] positione (*potius praem.* pA 167 sensu] *idem*
mac. et imp. praem. pA 171 refertur] s (*ut videtur praem.* pA 173 aliud (*ex aliquid ut videtur pA*) *em.* A 182 ens *em.* A]
conf. pA 184 perficitur intellectus in *appendice col.* 133rb 190 verum...conformatum] ens (*conf.*) in quantum est conformata
praem. pA 190 conformabile *scrips.*] confortabile *casu* A 195 quod] prout *praem.* pA 196 hunc] *idem conf. et imp. praem.*
pA 196 est] et *praem.* pA 198 In quantum] Sic igitur bonum nichil aliud est *praem.* pA

Φ 125 aliquid² *om.* β γ δ² 126 additio] aliqua *praem.* Φ 132 aliquid] aliqua Φ (*def.* δ²) 142 adderet] adderetur (*post*
reale δ) Φ (-γ) 145 intellectus] mentis Φ 146 omne] esse α β Ot³ 154 et] vel Φ (-δ) 158-162 scilicet...tantum *hom. om.* δ²
163 invenitur] dicitur Φ 190 verum *om.* Φ (-δ¹) *def.* δ² est conformatum] *inv.* α γ δ formatum est β 199 est *ante* secun-
dum Φ (-γ)

139 Arist. *Ethic.* I 6 (1096 a 19 et 23). 146 Cf. supra q. 1 a. 1 104. 148 nugatorie: cf. supra q. 1 a. 1 60 in nota.
159 unum...indivisum: cf. supra q. 1 a. 1 141 in nota. 163 *Metaph.* V 17 (1020 b 26 sqq.). 173 Cf. *Metaph.* V 17 (1021
a 29). 189 *Metaph.* VI 4 (1027 b 25). 191 omnes: cf. supra q. 1 a. 1 180 sqq. 198 *Metaph.* VI 4 (1027 b 25).

finis respectu illius quod ab eo perficitur; et inde est quod omnes recte diffinientes bonum ponunt in ratione eius aliquid quod pertinet ad habitudinem finis: unde Philosophus dicit in I Ethicorum quod « bonum optime diffinierunt dicentes quod bonum est quod omnia appetunt ». Sic ergo primo et principaliter dicitur bonum ens perfectivum alterius per modum finis; sed secundario dicitur aliquid bonum quod est ductivum in finem, prout utile dicitur bonum vel quod natum est consequi finem, sicut et sanum dicitur non solum habens sanitatem sed et faciens et conservans et significans.

1. Ad primum igitur dicendum quod cum ens dicatur absolute, bonum autem superaddat habitudinem causae finalis, ipsa essentia rei absolute considerata sufficit ad hoc quod per eam aliquid dicatur ens, non autem ad hoc quod per eam dicatur aliquid bonum. Sicut enim in aliis generibus causarum habitudo secundae causae dependet ex habitudine causae primae, primae vero causae habitudo non dependet ex aliquo alio, ita etiam est in causis finalibus quod secundi fines participant habitudinem causae finalis ex ordine ad ultimum finem, ipse autem ultimus finis habet hanc habitudinem per se ipsum. Et inde est quod essentia Dei qui est ultimus finis rerum, sufficit ad hoc quod per eam Deus dicatur bonus; sed essentia creaturae posita nondum dicitur res bona nisi ex habitudine ad Deum ex qua habet rationem causae finalis. Et pro tanto dicitur quod creatura non est bona per essentiam sed per participationem: uno modo scilicet in quantum ipsa essentia secundum rationem intelligendi consideratur ut aliud quid quam habitudo ad Deum, a qua habet rationem causae

finalis et ad quem ordinatur ut ad finem; sed secundum alium modum creatura potest dici per essentiam bona in quantum scilicet essentia creaturae non invenitur sine habitudine ad Dei bonitatem; et hoc intendit Boetius in libro De hebdomadibus.

2. Ad secundum dicendum quod non solum negatio dicit id quod est rationis tantum sed etiam quaedam relatio, ut dictum est.

3. Ad tertium dicendum quod omnis relatio realis est in genere determinato, sed relationes non reales possunt circuire omne ens.

4. Ad quartum dicendum quod diffundere, licet secundum proprietatem vocabuli videatur importare operationem causae efficientis, tamen largo modo potest importare habitudinem cuiuscumque causae, sicut influere et facere et alia huiusmodi. Cum autem dicitur quod bonum sit diffusivum secundum sui rationem, non est intelligenda diffusio secundum quod importat operationem causae efficientis sed secundum quod importat habitudinem causae finalis; et talis diffusio non est mediante aliqua virtute superaddita: dicit autem bonum diffusionem causae finalis et non causae agentis, tum quia efficiens in quantum huiusmodi non est rei mensura et perfectio sed magis initium, tum etiam quia effectus participat causam efficientem secundum assimilationem formae tantum, sed finem consequitur res secundum totum esse suum; et in hoc consistebat ratio boni.

5. Ad quintum dicendum quod dupliciter aliqua posunt esse unum in Deo secundum rem: uno modo ex parte eius in quo sunt tantum et non ex propria ratione, sicut scientia et potentia; non enim scientia ex hoc quod scientia est idem quod potentia secundum rem, sed ex hoc quod est divina; et quae sic sunt unum re in Deo in creaturis inveniuntur differre se-

A 210 prout utile *em.* A] prout (*trans. ad lin.*) tile pA 225 participant] habent *praem.* pA 235 uno modo] Alio vero modo per essentiam essentiam (*essentiam bis conf. et imp. primo deletum*) essentiam suam res bona est in quantum ex hoc ipso quod habet esse habet habitudinem ad deum et hoc intendit boetius in libro de ebdo (*ebdo conf. et primo deletum*) ebdomadibus *add.* pA (*cf. lin. 239-244*). *Totum deletur per va-cat et lineam transversam* 250 omne] os (*inc. omnis?*) *praem.* pA 262 bonum *em.* A] *conf.* pA 263 agentis] *idem mac. praem.* pA 265 initium *em.* A] *conf.* pA 267 formae tantum *inv.* pA 269 suum] *idem conf. praem.* pA 273 et...sicut scientia] sicut scientia *praem.* pA

Φ 203 pertinet] pertineat Φ 213 et faciens] perficiens Φ 220 dicatur aliquid *inv.* Φ 225 quod] quia Φ 228 per se ipsum] ex se ipso Φ 230 Deus dicatur *inv.* Φ 249 realis] talis Φ (-γ) 253 operationem] relationem δ 257 sit] est Φ 266 etiam] *post* quia Φ (-δ) *post* effectus δ

205 Cap. 1 (1094 a 3) sec. transl. Lincolniensis (ed. Gauthier, p. 141). 209 dicitur...significans: cf. Arist. *Topic.* VII c. 3 (153 b 36 sqq.). 244 Cf. supra lin. 87.

cundum rem. Alio modo ex ipsa ratione eorum quae dicuntur esse unum realiter in Deo, et
 280 sic bonum et ens sunt unum in Deo realiter, quia de ratione boni est quod non differat secundum rem ab ente; et ideo ubicumque invenitur bonum et ens, sunt idem secundum rem.

285 6. Ad sextum dicendum quod sicut ens est quoddam essenziale et quoddam accidentale, ita et bonum quoddam accidentale et quoddam essenziale; et eodem modo amittit aliquid bonitatem sicut esse substantiale vel accidentale.

290 7. Ad septimum dicendum quod ex habitudine praedicta contingit quod bonum secundum rationem dicatur ens informare vel determinare.

8. Unde patet responsio ad octavum.

295 9. Ad nonum dicendum quod isti rationi aliquid respondet in re, scilicet realis dependentia eius quod est ad finem ad finem ipsum, sicut est et in aliis relationibus rationis.

133vb 300 10. Ad decimum dicendum quod quamvis bonum dicat aliquam specialem habitudinem, scilicet finis, tamen ista habitudo¹ competit cuilibet enti nec ponit aliquid secundum rem in ente; unde ratio non sequitur.

305 11. Ad undecimum dicendum quod risibile quamvis convertatur cum homine, tamen addit aliquam naturam extraneam super hominem, quae est praeter essentiam hominis; sic autem nihil potest addi super ens, ut dictum est.

310 1. Primum vero quod in contrarium obicitur concedimus, quod bonum non addit secundum rem supra ens.

315 2. Secundum vero probat quod nec etiam secundum rationem, ideo ad secundum dicendum quod dupliciter potest intelligi aliquid sine altero: uno modo per modum enuntiandi, dum

scilicet intelligitur unum esse sine altero; et hoc modo quicquid intellectus potest intelligere sine altero Deus potest facere: sic autem ens non potest intelligi sine bono, ut scilicet intellectus intelligat aliquid esse ens et non esse
 320 bonum; alio modo potest intelligi aliquid sine altero per modum diffiniendi, ut scilicet intelligatur unum non cointellecto altero, sicut animal intelligitur sine homine et omnibus aliis speciebus; et sic ens potest intelligi sine bono.
 325 Nec tamen sequitur quod Deus possit facere ens sine bono, quia hoc ipsum quod est facere est producere aliquid in esse.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum ens et bonum convertantur secundum supposita. Et videtur quod non: opposita nata sunt circa idem fieri; bonum autem et malum sunt opposita; cum igitur malum non sit natum in omnibus
 5 esse, quia, ut Avicenna dicit, ultra orbem Lunae non est malum, videtur quod nec bonum in omnibus entibus inveniatur; et ita bonum cum ente non convertitur.

2. Praeterea, quaecumque ita se habent quod
 10 unum ad plura se extendit quam aliud, non sunt convertibilia ad invicem; sed, sicut in iv cap. De divinis nominibus dicit commentator Maximus, bonum extendit se ad plura quam ens, extendit enim se ad non entia quae per bonum
 15 vocantur in esse; ergo bonum et ens non sunt convertibilia.

3. Praeterea, sicut Algazel dicit, bonum est perfectio cuius apprehensio est delectabilis; sed non omne ens habet perfectionem, materia
 20 enim prima non habet perfectionem aliquam; ergo non omne ens est bonum.

A 288 amittit *scrips.*] ammittit (*ex* admittit pA) *em.* A 298 et] etiam *praem.* pA 301 (habitu) do in *appendice col.* 133va 307 sic autem] si *add.* pA 310 quod bonum] quia bonum *casu non del., praem.* pA, et *delevimus* 313 ideo: *signum novae paragraphi hic praem.* A 325 ens] bon *praem.* pA
 8 entibus] e et *quandam litt. imp. add.* pA 12 iv] iiii *em.* A *conf.* pA 18 dicit, bonum] b *praem.* pA 19 cuius *em.* A] *conf.* pA 19 apprehensio est] perfectio est *praem.* pA

Φ 287-288 accidentale...essentiale *inv.* Φ 291 contingit] continet Φ (-δ) 294 responsio] etiam (*ante* patet δ) *add.* Φ 297 ad finem² *om.* Φ (-α) 310 quod bonum] quia bonum secundum *praem.* Φ (*cf.* A) addit] aliquid *add.* Φ
 14 extendit se] se extendit (*extendat se δ'*) *post* plura Φ

1 Parall.: *Super Sent.* I d. 8 q. 1 a. 3; *I Pars* q. 5 a. 3; *Super Boet. De hebd.* lect. 3; *Cont. Gent.* II c. 41; *ibid.* III c. 20. 3 opposita...fieri: *cf.* supra q. 15 a. 3 11 in nota. 6 *Cf.* supra q. 5 a. 4 121 in nota. 14 *Scholia* cap. 5 § 1 (PG 4, 309 B). 18 *Cf.* *Metaph.* p. I tr. 5 (ed. Muckle, p. 129). 20 materia...aliquam: *cf.* Arist. *Metaph.* VII 2 (1029 a 20).